

Underbilag b. til Bilag 10.**Utlåtande.**

Lekmannainflytandet inom den svenska rättsskipningen kan ledas tillbaka ända till den tid, då folket självt för många hundra år sedan utövade rättsskipningen vid tinget. Den svenska häradsnämnden, vilken är den alltjämt nyttjade benämningen på lekmannadomarna i första instans på landet, är sålunda en mycket ärevärdig institution, som i stort sett bevarat sig oförändrad genom århundradena.

Underdomstolarna i vårt land utgöras av s. k. häradsrätter på landet och rådhusrätter i städerna, men det finnes likväl ett ganska betydande antal städer, vilka tillkommit under de sista trettio åren, vilka städer icke hava egen rådhusrätt utan lyda under den häradsrätt, till vilken den kringliggande landsbygden hör. Genom särskild lag av år 1924 är det meningen, att jämväl för framtiden låta rådhusrätterna upphöra i de städer, vilkas invånarantal understiger 3 000.

Förutom de sålunda uppgivna underdomstolarna, nämligen häradsrätt och rådhusrätt, finnas vissa specialdomstolar, t. ex. vattendomstol för vattenrättsärenden, vilka specialdomstolar äro till antalet fem. Häradsrätten består i dess lagenliga sammansättning av en juridiskt bildad ordförande, som numera kallas härads hövding, varjämte i rättens arbete deltaga tolv valda lekmän, vilka kallas nämndemän. Om en domsaga består av flera härad eller tingslag, brukar i regel väljas tolv nämndemän i varje härad, varav följderna då blir den, att nämndemännen alternera och inkallas efter en viss på förhand bestämd tur och ordning.

De i lagen angivna reglerna för underdomstolarnas sammansättning återfinnas i 1734 års lag, vilken åtminstone i princip gäller ännu med vissa ändringar å hithörande område. Första kapitlet i rättegångsbalken avhandlar „Om allmänna rätter och domstolar i gemen“. §§ 1, 2, 3 och 4 hava numera i dessa ämnen följande lydelse:

„1 §. Underrätt å landet är häradsrätt. Där dömer härads hövding med tolv /män/, som därtill valda äro. De tolv kallas häradsnämnd. Då ledigt rum i nämnden fyllas skall, varde val hållet i den valkrets, för vilken ledigheten inträffat. Val förrättas på landet å kommunalstämma; och äge, där flera socknar eller socknedelar till gemensam valkrets äro förenade, rätten bestämma, å vilken sockens kommunalstämma valet förrättas skall. I stad, som lyder under landsrätt, varde val förrättat å allmän rådstuga. En var, som i kommunens allmänna angelägenheter röstberättigad är, äge rösträtt vid nämndemansval inom den valkrets, han tillhör; och have varje röstande en röst. Vid lika röstetal skilje lotten.

2 §. Till nämndeman är valbar varje inom valkretsen bosatt /man/, som är tjugofem år gammal och själv vid nämndemansval rösträtt äger; dock ej den som står under förmynderskap eller annans husbondevälde eller som är i konkurstillstånd; ej den, som är förklarad ovärdig att i rikets tjänst vidare nyttjas eller eljest på grund av honom ådömd straffpåföljd icke må utöva allmän befattning; ej den, som genom utslag, vilket ännu icke vunnit laga kraft, är dömd till straffpåföljd, varom sist förmäles, eller som är under framtiden ställd för brott, vilket kan medföra sådan påföljd; ej den, som är dömd ovärdig föra andras talan inför rätta; ej heller den, som är i Konungens eller